

Hjemmearbeids- utredninger

– [REDACTED] mot Sparebank 1 Forsikring

1 Innledning

Jeg viser til brev av 17. september 2004 med vedlegg. Jeg beklager at denne uttalelsen har tatt noe lenger tid enn forutsatt. Universitetsstipendiat Morten Kjelland har laget et førsteutkast, som vi i fellesskap har bearbeidet.

[REDACTED] ble trafikkskadet. Sparebank 1 Forsikring har erkjent ansvar etter bilansvarsloven (bal). Tvisten gjelder utmålingen, som skal foretas etter skadeserstatningsloven (skl) kap. 3, jf. bal § 6 (1).

Partene er uenige om forståelsen av en rekke erstatningsposter. Problemstillingene er formulert i brevet av 17. september, hvor det bes om en "kort uttalelse". De fleste spørsmålene omhandler erstatning for tapt hjemmearbeidsevne, men ligger i grenselandet mot merutgiftserstatning. De tapsposter som partene strides om, er alle i utgangspunktet erstatningsmessige, enten som en inntektspost under "arbeid i hjemmet", eller som merutgift. Hvordan en post i en sak som dette blir subsumert, blir derfor av mindre betydning for det endelige resultatet.

Vi har drøftet vurderingstemaene ut fra det samlede og oppdaterte rettskildematerialet. Spørsmålene forsøkt besvart i den utstrekning det er mulig. Vi har også lagt inn visse forutsetninger. Disse fremgår av fremstillingen for hver enkelt post. .

Vi har først tatt stilling til de enkelte erstatningspostene. Hjemmearbeidserstatning behandles innledningsvis (punkt 2). Deretter drøftes erstatning av utgifter til personlig hjelpere under ferier (punkt 3), medisintgifter (punkt 4) og boligutgifter (punkt 5). Til slutt sammenfattes konklusjonene (punkt 6).

Som det vil fremgå har vi nok gått noe lenger enn til en "kort" uttalelse, idet vi under arbeidet fant at en dokumentasjon av våre synspunkter kunne være nyttig.

2. Hjemmearbeidserstatning

2.1 Generelt

Hjemmearbeidserstatning er hjemlet i skl § 3-1 (2), som lyder:

"Med inntekt likestilles verdien av arbeid i heimen."

Bestemmelsen anviser en konkret og individuell erstatningsutmåling. Denne saken reiser ingen særskilte spørsmål knyttet til utmålingen ved standardiserte erstatningssystemer som yrkesskadeforsikringsloven, jf. blant annet *Martinsen* (Rt. 1998 s. 1916).

Ved utmålingen av hjemmearbeidserstatning må fire forhold vurderes. For det første må det klarlegges hva som er "arbeid i heimen" i lovens forstand. Dette vurderingstemaet er fremtredende i anmodningen. For det andre må det foretas ulike fradrag. Det må gjøres fratrukk for offentlige ytelser. I tillegg kan tapsbegrensningsplikten tilsi begrensninger. Etter å ha gjort disse fradragene, fremkommer netto hjemmearbeidstap. For det tredje må det settes en verdi på dette nettotapet. Verdien fastsettes ved anvendelse av verdsettelsesprinsipper. For det fjerde må tapsperioden (tidsaspektet) vurderes.¹

---

¹ Om denne fremgangsmåten, se især Kjelland: Hjemmearbeidserstatningsrettslige vern (2002) s. 43 f.

I praksis behandles de fire temaene mer sammenvevd. Utmålingen fremtrer da som utpreget skjønnsmessig. Den trinnvise fremrykningen kan gi et sikrere grunnlag for skjønnsutøvelsen. Fremgangsmåten brukes derfor i fortsettelsen ved vurderingene under hvert av spørsmålene om hjemmearbeidserstatning, jf. punkt 2.3-2.6. Før vi behandler disse gis enkelte generelle merknader vedrørende grunnvilkårene om årsakssammenheng og tap, jf. punkt 2.2.

Om tapet betraktes som et hjemmearbeidstap etter skl § 3-1 (2), 2p eller som en merutgift etter skl § 3-1 (1) spiller som nevnt innledningsvis liten rolle, siden det er det fulle tapet som skal erstattes, jf. blant annet *Kåsa* (Rt. 2000 s. 441) s. 449 forutsetningsvis.

2.2 Generelt om kravet til årsakssammenheng/erstatningsrettslig tap

Erstatning er betinget av *årsakssammenheng* mellom ansvarshendelsen og realskaden/tapet. Prinsippet er hjemlet i alminnelige erstatningsrettslige regler om årsakssammenheng, jf. blant annet *P-pille II* (Rt. 1992 s. 64), samt senere rettspraksis som *Politiflukt* (Rt. 2003 s. 557), *Ranheim* (Rt. 2001 s. 337) og *Nilsen* (Rt. 2001 s. 320).

For anvendelsen av årsakskravet ved utmåling av hjemmearbeidserstatning, vises det især til *Kåsa* (Rt. 2000 s. 441). *Hunsdal* (Borgarting lagmannsrett 13. mai 2002) er også illustrerende:

”Den ankende part har for lagmannsretten frafalt sitt opprinnelige krav om erstatning for tap av evne til arbeid i hjemmet. Han har imidlertid fastholdt sitt krav om erstatning for hjelp til arbeid med maling og vedlikehold av et småbruk han eier. For så vidt gjelder malingsarbeidet, legger lagmannsretten til grunn at han ikke kan utføre dette selv p.g.a. sin astma. *Dette er ikke et skaderelatert problem,*² og ville vært tilstede *uavhengig av bilulykken*. Når det gjelder det øvrige vedlikeholdsarbeidet, er lagmannsretten enig med byretten i at det sannsynligvis ikke vil være skadebetingende årsaker til at Hunsdal ikke kan utføre dette. Han er nå på 100 % uføretrygd og vil kunne utføre en god del arbeid over tid.” (s. 11)³

² Alle kursiveringene i domssitatene er foretatt av undertegnede.

³ Av nyere rettspraksis, se bl.a. *Osland* (Sunnfjord tingrett 23. februar 2004). Se også *Braadland* (Borgarting lagmannsrett 4. mars 2002).

For at årsaksvilkåret skal være oppfylt i denne saken, må [redacted] også uten skaden ha utført/ville utført hjemmearbeid. I motsatt fall foreligger heller ikke grunnvilkåret om tap. Grunnen er at trafikulykken da ikke medfører noen differanse mellom situasjonen med og uten skaden. Ut fra det opplyste er det få holdepunkter for den konkrete vurderingen

For den videre drøftelsen forutsettes st årsakskravet er oppfylt, og behandler ikke særskilt i forhold til de enkelte gjøremålene nedenfor.

2.3 Maling av boligen

Det naturlige utgangspunktet for tolkningen av lovuttrykket "arbeid i heimen", er en alminnelig språkforståelse. Tradisjonelt husarbeid er i kjernen av ordlyden. Blant disse oppgavene omfattes også arbeid utenfor husets vegger, som eksempelvis hagearbeid. Lovforståelsen støttes av høyesterettspraksis. *Martinsen* (Rt. 1998 s. 1916) stadfester at ytre vedlikehold av egen bolig omfattes av bestemmelsen. Høyesterett uttaler:

"Den ankende part har gjort gjeldende at skadeserstatningsloven § 3-1 annet ledd annet punktum ... bare gjelder for mer tradisjonelt husarbeid. Motsetningsvis må merutgifter til vedlikehold av egen bolig anses som en utgift som kan kreves dekket etter første ledd. Jeg er uenig i denne lovforståelse."

Synspunktet er lagt til grunn også i juridisk teori.⁴ De vanskelige grensegangene knytter seg til arbeid på fritidsbolig. Det må trekkes en grense mot menerstatningen etter skl § 3-2. Dette er imidlertid ikke noe tema her, og forfølges derfor ikke.

Spørsmålet er videre hvilke fradrag som må foretas. Tapsbegrensningsplikten må vurderes, jf. prinsippet i skl § 3-1 (2), 1 p, sml. *Psykolog* (Rt. 2003 s. 1538, avsnitt 44) om at skadelidte «har en generell plikt til å begrense sitt tap». Hovedregelen er at ektefellene har en omfordelingsplikt.⁵ På grunn av at [redacted] ektefelle, [redacted] har betydelige funksjonsbegrensninger, kan det ikke forventes at hun bidrar med maling av boligen.

⁴ Jf. Lødrup: Lærebok i erstatningsrett (1999) s. 485 og Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern (2002) s. 51-52 f.

⁵ Jf. Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 485 og Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern s. 58 f.

Ved at [redacted] ikke har noen å omfordele gjøremålene med, er det sentrale tapsbegrensende tiltaket å ta tiden til hjelp. Han må antakelig finne seg i å *bruke noe lenger tid* på de samme oppgavene, enn før skaden. En grense må likevel trekkes. Restervervsevnen må være *praktisk utnyttbar*. Selv om [redacted] må avfinne seg med redusert tempo og derav økt tidsbruk, kreves det ikke at han avsetter hele dagen for å ivareta innretningsplikten. Han kan heller ikke pålegges innretningsplikt dersom maling eller annet hjemmearbeid er forbundet med (store) smerter. Synspunktet forfektes av Nygaard og Kjelland,⁶ samt avspeiles i underrettspraksis som *Kristensen* (Oslo byrett 23. desember 1998):

”I retten endret den sakkyndige sitt syn dithen at han la til grunn at den type arbeid [bl.a. beising, innvendig vask og maling av tak] ... vanskelig ville la seg utføre for saksøker uten at det ville påføre ham smerter. Det er derfor sannsynlig at Geir Kristensen må leie hjelp i fremtiden til å utføre denne typen arbeid.”

Innretningsplikten har også en side mot selve *behovsstandard*en. I forhold til spørsmålet om erstatning for malingsarbeidet, kan det spørres hvor ofte boligen kan forutsettes å bli malt. [redacted] syn om at det er nødvendig med vedlikehold hvert femte år, kan synes å bygge på en vel høy behovsstandard. Ut fra tendensen i underrettspraksis synes hvert femte til syvende år å danne et normalintervall for vedlikeholdsfrekvensen. Når det gjelder omkostningene per gang, må disse fastsettes med utgangspunkt i hva det koster å leie inn hjelp (hushjelpprinsippet).⁷ Ved fastsettelsen av timevederlaget, må det her (som ellers) anlegges en konkret vurdering. Som det fremheves i *Braadland* (Borgarting lagmannsrett 4. mars 2002) vil ”[p]risen på tjenesten ... variere avhengig av type arbeid og arbeidskraft” (s. 10). Et timevederlag på kr 100-150 er imidlertid det beløpsintervallet som ofte avspeiles i rettspraksis, jf. eksempelvis *Osland* (Sunnfjord tingrett 23. februar 2004).⁸ Dersom timelønnen for malerarbeidet faktisk er høyere, foreslås en oppjusteringen med 50-75 kroner. Timevederlaget blir da i beløpsintervallet 150-225 kr.

Når det gjelder *antall tapsår*, er det generelle utgangspunktet at det også her må anlegges en konkret vurdering. Det volder sjelden problemer å bestemme antall år med *påført* tap, hvilket heller ikke synes omtvistet i saken. Fastsettelsen av antall tapsår

⁶ Jf. henholdsvis Nygaard Jussens Venner 1997 s. 267-284 (på s. 284) «Utviklingstrekk i skadebotretten») og Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern s. 63 f.

⁷ Jf. Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 484; Nygaard: Skade og ansvar (2000) s. 98 og Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern s. 67 f.

⁸ Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern s. 71-73.

fremover kan derimot være besværlig, fordi det må gjøres prognoser fremover i tid. Det er derfor behov for visse *retningslinjer*. Etter vårt syn er den veiledende normen at hjelpebehovet oppstår et sted i perioden *mellom* pensjonsalder og antatt dødsår. I *Kåsa* (Rt. 2000 s. 441) sluttet Høyesterett seg til lagmannsrettens uttalelse om at det

”ikke [er] rimelig å erstatte egenandel til hjemmehjelp samt ekstraarbeid i huset frem til fylte 81 år. Slike utgifter erstattes etter dette frem til fylte 70 år, altså for 30 år frem i tid. I en slik alder vil de aller fleste måtte betale andre for å utføre det tyngste arbeidet i hjemmet.”

Problemstillingen gjenspeiles i enkelte underrettsdommer. I *Holten* (Oslo tingrett 10. mai 2002) hevder retten at ”saksøker uansett etter hvert som han blir eldre må ha mer hjelp enten av familie eller leid hjelp, og at dette er forhold som ikke kan kompenseres av erstatningen.” (s. 12) Tilsvarende syn legges til grunn i *Thorsby* (Oslo byrett 27. september 1999), idet retten finner at ”tapet må begrenses til det år skadelidte fyller 70, da retten antar at Aud Thorsby etter fylte 70 neppe vil være i stand til å utføre samme egeninnsatsen.” (s. 13-14)

Hvor lenge skadelidte kunne og ville ha utnyttet arbeidsevnen, beror på en *individuell* vurdering.⁹ Flere momenter må hensyntas. Blant disse er skadelidtes tidligere helsetilstand, husets lettstelthet og omfanget av tekniske hjelpemidler. Ut fra det opplyste har [redacted] ryggplager som ikke er skaderelatert. Forutgående plager utgjør ikke noe tap i erstatningsrettslig forstand, fordi årsakskravet ikke er oppfylt, jf. foran. Det vises i denne sammenheng til *Nymoen* (Oslo tingrett 24. september 2004):

”Retten påpeker, hva gjelder utgifter til vedlikehold av hus, at det ikke er lenge til Nymoen når pensjonsalder, og ut ifra hans tendens til å få problemer med ryggen ved overbelastning, antar retten at Nymoen uavhengig av skaden i nakken ville hatt behov for noe hjelp med vedlikeholdet. Retten finner at Nymoen neppe ville gjort mer enn litt i overkant av halvparten av arbeidet med huset om han var nakkefrisk i dag, og at hans egen deltakelse ville blitt betydelig mindre med årene. Retten finner at Sparebank 1 Forsikring må erstatte den delen Nymoen hadde klart å gjøre selv, og setter det totale neddiskonterte beløp skjønnsmessig til kroner 50.000,- inklusive skatteulempe.” (s. 14)

Ut over dette er det oppgitt meget sparsomt med adekvate opplysninger for subsumsjonen. Det må foretas en konkret rettsanvendelse ut fra de skisserte prinsippene. Ut fra de angitte rettssetningene bemerkes likevel at det bør foreligge særlige holdepunkter som underbygger formodningen om at [redacted] ville ha maktet å male hele boligen frem til fylte 70 år, dersom trafikkkulykken ikke hadde skjedd.

⁹ Jf. Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern. s 77.

Endelig nevnes at *kapitaliseringen* medfører at *de siste* tapsårene ofte gir *beskjedne utslag* i kroner og øre.

Skal vi antyde en konklusjon på denne posten, vil det være at [REDACTED] har et tap på ca. 175.- timen for malarbeid frem til fylte 65 år. Hvor mange timer som det vil ta å male huset, har vi ikke forutsetninger for å ta standpunkt. til, da vi ikke kjenner husets størrelse etc.

2.4 Hagearbeid, herunder snørydding/måking

Hagearbeid som snømåking og plenklipping anses som «arbeid i heimen», jf. blant annet *Rott* (Rt. 1999 s. 1967). Her ble gartnerarbeid regnet som hjemmearbeid. Synspunktet gjenfinnes i doktrinen,¹⁰ samt underrettspraksis. Et eksempel er *Rexhaj* (Hadeland og Land tingrett 25. juni 2002). Tingretten erstattet "utgiftene til hjelp til snømåking og plenklipping" (s. 17). [REDACTED] hjemmearbeidstap i form av manglende evne til å utføre hagearbeid, er etter dette som utgangspunkt erstatningsmessig.

Vurderingstemaet er om tapsbegrensningsplikten tilsier begrensninger. [REDACTED] må redusere tapet ved å ivareta innretningsplikten, herunder utnytte restarbeidsevnen. Faktum gir ikke særskilt subsumsjonsgrunnlag. Det angis derfor generelt at partene må vurdere om [REDACTED] i hvert fall kan utføre noe av det *lettere* hagearbeidet. Det bør avveies om slike tapsbegrensende tiltak kan muliggjøres og/eller forenkles ved å tilkjenne [REDACTED] dekning av utgiftene til en motorisert plenklipper og/eller snøfreser. Argumentasjonslinjen illustreres i blant annet *Rexhaj*. Her uttalte retten at skadelidte

"har kjøpt snøfreser til 12 990 kroner. Dette *letter* arbeidet med snømåkingen. Utgiftene til hjelp til snømåking og plenklipping er dokumentert å være 15 000 kroner i året." (s. 17)

Hvor det er en slik *funksjonell sammenheng* mellom merutgiftene og innretningsplikten, taler hensynet til harmoni i erstatningsretten for vern av slike omkostninger. Disse er en

¹⁰ Jf. Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 485 og Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern s. 51-52.

forutsetning for at tapsbegrensningsplikten ikke skal konkurrere med prinsippet om full erstatning.¹¹

Selve verdifastsettelsen må foretas ut fra hva det koster å leie inn hjelp til hagearbeidet. Selv om denne matematiske modellen gir utgangspunktet for beregningen, må erstatningen befinne seg innenfor visse beløpsmessige grenser.¹² [redacted] anslag på 25 timer årlig kan ut fra underrettspraksis synes å ligge noe i overkant av det som er erstatningsmessig, se også *Kåsa* (Rt. 2000 s. 441) s. 450. Ut fra det skisserte saksforholdet fremstår en erstatning basert på 20 timer årlig for hagearbeid som et riktig utgangspunkt for utmålingen. Timeprisen kan anslagsvis settes til ca. 150 kroner.

Når det gjelder tapsperiodens lengde, fremkommer det ingen uenighet mellom skadelidte og trafikksikreren. Se de generelle merknadene foran.

2.5 Manglende evne til vedhogst

I anmodningen fremgår det at [redacted] har en hogstrett. Ut fra det beskrevne årsakskravet er det ikke tilstrekkelig at han har selve *rettigheten*; erstatning er betinget av at [redacted] uten skaden har/ville ha *utnyttet* denne servitutten til vederlagsfri ved. I det videre legges denne forutsetningen til grunn som oppfylt.

Gjøremål forbundet med brensel til boligen, ligger i grenselandet for hva som er "arbeid i heimen". Det er grunn til å la lovuttrykket innbefatte oppgaven. Synspunktet bygger på analogier/sammenlikninger med andre gjøremål som dekkes. Ved at for eksempel ulike former for hagearbeid anses som hjemmearbeid i lovens forstand, tilsier reelle hensyn i form av harmonibetraktninger/rettslogiske hensyn at hogstarbeidet omfattes av skl § 3-1 (2), 2p. Rettssynet underbygges videre av at "det [bør] legges vekt på den generelle tendensen til å åpne bestemmelsens virkeområde for mer *avledete* arbeidsoppgaver".¹³

---

¹¹ Sml. Kjelland "Bråtane-dommen i Rt. 2002 s. 1436 – erstatning til dekning av pleie- og omsorgsutgifter" Tidsskrift for Erstatningsrett 2004 s. 27.

¹² Tanken om en slik "behovsstandard" er fremtredende ved fastsettelse av merutgifter. Ved at hjemmearbeidsinstituttet kan betraktes som en "hybrid" mellom inntektstaperstatning og merutgiftserstatning, har derfor utmålingsreglene også islett av slike normative korrektiv til de rent logiske differansebetraktningene.

¹³ Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern s. 55.

Løsningen støttes av underrettspraksis. *Østerdahl* (Toten tingrett 21.5.2002) er anskueliggjørende:

”Fremtidige utgifter til snøbrøyting, *vedhogst*, vedlikehold av bygningsmasse, utgifter til innleid hjelp i våronn/skuronn og innleid hjelp til skogsdrift må vurderes som tap i fremtidig erverv etter skl § 3-1 annet ledd ...” (s. 13)

Synspunktet reflekteres, om enn mer implisitt, også i *Thorsby* (Oslo byrett 27. september 1999):

”Retten anser det naturlig at ektefellene omfordeler de oppgaver som finnes i hjemmet, men ser at deler av Aud Thorsbys innsats i hjemmet ikke kan lastes over på hennes ektemann. Dette gjelder i særlig grad hennes innsats ved *brenselsanskaffelse* og storrengjøringene.” (s. 13)

Ut fra en samlet vurdering av rettskildematerialet, anses vedarbeid som ”arbeid i heimen”. I utgangspunktet er derfor [redacted] bortfalte evne til vedhogst erstatningsmessig. Dersom gjøremålet hadde falt utenfor hjemmearbeidsbegrepet, hadde evnetapet uansett vært erstatningsberettiget som en merutgift etter skl § 3-1 (1), se ovenfor.

Spørsmålet er videre om tapsbegrensningsplikten medfører beskjæringer. Et vurderingstema er om [redacted] kan begrense tapet ved å *leie inn hjelp for å utnytte den eksisterende hogstretten*. Servituttutnyttelse kan være billigere enn å la hogstretten stå ubrukt slik at veden må kjøpes. Partene må legge til grunn det billigste alternativ for utmålingen. Anmodningen gir utilstrekkelig grunnlag for subsumsjon også på dette punktet, men faktum foranlediger selve problemstillingen.

Endelig må det tas stilling til tapsperiodens lengde. Det må trekkes en grense frem i tid. På grunn av alderdomsbegrensninger – som inntreer uavhengig av trafikkkulykken - vil [redacted] en gang i fremtiden ikke make å utnytte hogstretten. I denne vurderingen er det relevant å vurdere om han har tidligere (latente) ryggplager og andre helsemessige svakheter, sml. problemstillingen i *Stokke* (Rt. 1999 s. 1473). For den nærmere vurderingen bemerkes på generelt grunnlag at vedhogst er noe tyngre hjemmearbeid, sammenliknet med eksempelvis vasking, støvsugning mv. Sml. blant annet *Stigedal* (Gulating lagmannsrett 25. mars 2004):

”Hva enten Stigedal hadde blitt skadet eller ikke, finner lagmannsretten det godtgjort at hun ikke kunne drive med *anstrengende arbeid opp i høy alder*.” (s. 12)

Argumentasjons- og vurderingslinjen kan tilsi en kortere tapsperiode enn for de sistnevnte hjemmearbeidsoppgavene som knytter seg til lettere gjøremål innenfor husets fire vegger. Etter vår oppfatning bør det som utgangspunkt legges til grunn at [REDACTED] kunne utført dette arbeidet til og med fylte 70 år.

2.6 Matutgifter

[REDACTED] har krevd økte utgifter som følge av at han etter ulykken ikke kan lage mat. Han fremhever behovet for å kjøpe ferdig tilberedt kost. Selskapet motsetter seg ikke at dette fordyrende tiltaket er erstatningsberettiget.

Ut fra enigheten mellom partene foretas det ingen inngående analyse her. Det bemerkes likevel at tapsposten/problemstillingen – så vidt bekjent - verken gjenfinnes i rettspraksis, forarbeider eller teori. Rettskildene anviser ingen normering. Synspunktet om å innrømme erstatning synes imidlertid å være på linje med gjeldende rett, sett på bakgrunn av blant annet formålsbetraktninger og (andre) reelle hensyn i form av harmonibetraktninger.

Videre bemerkes at partene også her må vurdere ulike fradragsposter. For det første kan innretningsplikten anviser at [REDACTED] må utføre *deler av* matlagingen. Faktum gir ikke grunnlag for en konkret rettsanvendelse, som derfor må overlates til partene. For det andre må partene ta stilling til hvorvidt den offentlige hjemmehjelpen tilsier fratrekk. En normalbetraktning taler for at hjemmehjelpstjenesten kan forventes å bistå. I så fall dekker det offentlige deler av hjemmearbeidstapet, hvilket reduserer retten til supplementsytelsen (erstatningen). Partene bør trolig foreta en fornyet vurdering, med sikte på å uttømme de offentlige ytelsene.

Når det gjelder tapsperioden, vises det til beskrivelsene foran. Det er vanskelig å antyde noe beløp her, men det vil være av en beskjeden størrelse.

3 Erstatning til dekning av medisintgifter

██████████ krever medisintgifter erstattet med utgangspunkt i et årlig tap på kr 1 000. Sparebank 1 Forsikring motsetter seg kravet.

Det materielle erstatningsspørsmålet må løses etter skl § 3-1 (1). Bestemmelsen hjemler erstatning for skadelidtes merutgifter. Hovedregelen er at skadelidte skal tilkjennes full erstatning for merutgifter som ansvarshendelsen påfører. Skadelidte skal stilles økonomisk som om skaden ikke hadde skjedd. Full erstatning er «den alminnelige hovedregel i norsk rett»,¹⁴ og er «kjernen i erstatningsretten», jf. Ølberg (Rt. 1993 s. 1524, s. 1532). Utgangspunktet er etter dette at ██████████ skal ha dekket de medisintgiftene som trafikkulykken har medført.

I anmodningen er det fra skadelidtes side angitt at medisintgiftene "må kunne erstattes etter dokumentasjon" (min kursivering). For ordens skyld bemerkes at det ikke er krav om at utgiftene er dokumentert. I samsvar med alminnelige bevisregler, er det kun krav om at merutgiftene sannsynliggjøres, jf. tvistemålsloven § 183. Partene har fri bevisbedømmelse, hvor dokumentasjon i form av kvitteringer er ett av flere bevismidler. En annen sak er at egenandelskvitteringene utgjør et sentralt bevismiddel i praktisk bevisføring ved dekning av medisintgifter som krevd i denne saken.¹⁵

Endelig bemerkes at kravet på kr 1. 000 i årlige medisintgifter synes å være innenfor det beløpsintervallet som avspeiles og anerkjennes i rettspraksis. Taper fremstår som "nødvendig og rimelig", og dermed som erstatningsmessig.

4 Erstatning til dekning av merutgifter til personlig hjelper under ferier

Skadelidte krever dekning av utgifter til personlig hjelper under ferier. Hvorvidt dette er erstatningsmessig, beror på en sammensatt vurdering av så vel rettslige som faktiske forhold.

Når det gjelder de rettslige normeringene, nevnes innledningsvis at tapsposten anses som en merutgift etter skl § 3-1 (1). Utgangspunktet er at utgiften skal dekkes i samsvar med prinsippet om full erstatning. Høyesterett har uttalt at «full erstatning» som prinsipp

¹⁴ Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 395.

¹⁵ Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern s. 135-138.

kan gi *begrenset* veiledning for utmålingen av pleie- og omsorgsutgifter, herunder utgifter til dekning av personlige hjelpere. Det som er erstatningsmessig, er presisert gjennom det domstolsskapte utmålings- og avgrensingskriteriet «nødvendig og rimelig».

Behovsstandarden forutsetter en målestokk/preferanse, som varierer med typen merutgifter. Erstatningsvernet for pleie- og omsorgsutgifter er etter hvert nokså utførlig behandlet i teorien,¹⁶ på bakgrunn av flere høyesterettsdommer. I det videre skal det kun gis enkelte riss av de rettslige utgangspunktene.

Dekning av utgifter til personlig hjelper anses som dekning av skadelidtes *sosialmedisinske*¹⁷ behov. For ytelser med sosialmedisinsk siktemål, kan nivået for det «nødvendige og rimelige» være *høyere* i erstatningsretten enn i velferdsretten. Rettssetningen uttrykkes i *Stokstad* (Rt. 1996 s. 958), som var en sentral referanse for Høyesterett i *Bråtane* (Rt. 2002 s. 1436):

«I Stokstaddommen er dette utgangspunktet utdypet slik på side 966: '... Kommer man over til ytelser med sikte på å gi mer selvstendighet, uavhengighet og trivsel i hverdagen, mener jeg det lettere kan bli tale om en noe *høyere standard i erstatningsretten*, ...'» (s. 1442)

Høyesterett viser videre til at prinsippet ble anvendt i *Rott* (Rt. 1999 s. 1967). Ulikheten i den velferdsrettslige og erstatningsrettslige behovsstandarden innebærer at skadelidte kan kreve erstatning *i tillegg* til de offentlige ytelsene.

I den nærmere vurderingen må det tas hensyn til en rekke skjønnsmomenter. Sentralt her er størrelsen på menerstatningen,¹⁸ bistand fra familie og venner,¹⁹ og skadelidtes evne til å nyttiggjøre seg erstatningen.²⁰ Den konkrete rettsanvendelsen fordrer på denne

¹⁶ Jf. Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 433 f.; Kjelland "Bråtane-dommen i Rt. 2002 s. 1436 – erstatning til dekning av pleie- og omsorgsutgifter" Tidsskrift for Erstatningsrett 2004 s. 3 f. med henvisninger.

¹⁷ I *Skoland* (Rt. 1993 s. 1547), *Stokstad* (Rt. 1996 s. 958) og *Rott* (Rt. 1999 s. 1967) angis sosialmedisinske behov som de behov skadelidte har for selvstendighet og trivsel i hverdagen.

¹⁸ Jf. Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 440 og Kjelland "Bråtane-dommen i Rt. 2002 s. 1436 – erstatning til dekning av pleie- og omsorgsutgifter" Tidsskrift for Erstatningsrett 2004 s. 18-20.

¹⁹ Jf. Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 456 f. og Kjelland "Bråtane-dommen i Rt. 2002 s. 1436 – erstatning til dekning av pleie- og omsorgsutgifter" Tidsskrift for Erstatningsrett 2004 s. 20-22.

²⁰ Jf. Kjelland "Bråtane-dommen i Rt. 2002 s. 1436 – erstatning til dekning av pleie- og omsorgsutgifter" Tidsskrift for Erstatningsrett 2004 s. 22-27, med henvisninger. Se også Lødrup

måten et nært samspill mellom tolkning og subsumsjon. Dette leder meg over til noen bemerkninger om spørsmålets *faktiske* side.

Når det gjelder *sakens faktum*, er det opplyst at det er utarbeidet en medisinsk spesialisterklæring. Det fremgår imidlertid ikke om denne tar stilling til [REDAKTERT] behov for å bryte en isolert tilværelse, ferie/rekreasjon, grad og betingelser for selvhjulpenhet og andre sider ved hans sosialmedisinske funksjonsevne. Spørsmålet om dekning av utgifter til hjelpere på ferieturer fordrer etter vårt syn en slik (medisinsk) undersøkelse og vurdering. Ut fra kompleksiteten og vanskelighetsgraden i de juridisk-medisinske utredningene knyttet til dekning av skadelidtes sosialmedisinske behov – herunder dekning av assistenter – synes det per i dag ikke å være grunnlag for en utdypende redegjørelse fra vår side knyttet til denne erstatningsposten. Det bemerkes imidlertid at [REDAKTERT] har krav på å få dekket noe fra Sparebank 1 Forsikring, selv om beløpet blir forholdsvis beskjedent.

5 Erstatning til dekning av boligutgifter

5.1 Innledende

[REDAKTERT] krever erstatning til dekning av boligombygging. Bakgrunnen er at han ikke makter å utføre samtlige omsorgsoppgaver som "ektepleier" uten tilpasningene. Sparebank 1 Forsikring motsetter seg erstatningskravet, og hevder at tapet ikke er erstatningsvernet. Også på dette punktet er det få faktaopplysninger, og betraktningene har derfor et generelt preg.

Innledningsvis kan det konstateres at merutgiftene ikke er direkte forbundet med [REDAKTERT] egen skade og behov for boligtilpasning. I så fall ville utmålingen fulgt de alminnelige (domstolsutviklede) prinsippene om erstatning for dekning av boligutgifter. Til illustrasjon se for eksempel lagmannsrettens behandling av Bråtanesaken, jf. RG 2001 s. 622. Katrine Bråtanes foreldre var/er separert, og hun fikk erstattet utgiftene til ombygging av så vel mors som fars bolig.²¹ Det at familien betraktes som en *enhet*

"Personskadekrav hvor skadelidte ikke kan gjøre seg nytte av kompensasjonen p.g.a. død eller andre forhold", Festskrift til Rolf Ryssdal (1984) s. 573-585.

²¹ Jf. bl.a. Lødrup "Påførte og fremtidige utgifter etter en alvorlig personskade. Agder lagmannsretts dom 9.oktober 2000 – Bråtane", Nytt i privatretten nr. 2 2001 s. 5-7.

avspeiles også i *Tysker/Basseler* (Rt. 1975 s. 670), hvor skadelidtes pårørende fikk erstattet utgifter ved sykebesøk. Se også *Nes* (RG 1999 s. 865), hvor skadelidtes ektefelle fikk erstattet tap av pensjonsinntekt som følge av samordning. I dette tilfellet er merutgiftene imidlertid ikke relatert til den direkte skadelidte [REDACTED] men til hustruens [REDACTED] utførelse. Problemstillingen er om dette mer indirekte tapet er erstatningsmessig.

Innledningsvis kan det konstateres at rettsspørsmålet ikke har noen klar løsning i de positive rettskildene. Det er foretatt en analyse fra og med *Flatmo* (Rt. 1922 s. 747), som er den første dommen om hjemmearbeidserstatning. Verken denne eller senere avgjørelser anviser noen eksplisitt løsning av spørsmålet, jf. *Halvorsen* (Rt. 1933 s. 110), *Hamburg* (Rt. 1934 s. 173), *Lagesen* (Rt. 1947 s. 101), *Bredesen* (Rt. 1948 s. 345), *Rødseth* (Rt. 1962 s. 931), *Benjaminsen* (Rt. 1962 s. 938), *Eklund* (Rt. 1964 s. 881), *Larsen* (Rt. 1965 s. 1309), *Svanevik* (Rt. 1976 s. 1302), *Danselærer* (Rt. 1985 s. 46), *Martinsen* (Rt. 1998 s. 1916) og *Kåsa* (Rt. 2000 s. 441). Problemstillingen er så vidt bekjent heller ikke eksplisitt problematisert og drøftet i teorien. Visse holdepunkter kan imidlertid utkrystalliseres av rettspraksis, se nedenfor under omtalen av blant annet *Lerdal* (Rt. 1951 s. 687).

Analysen må etter dette foretas ut fra mer generelle erstatningsrettslige prinsipper, hvor det kan være ulike innfallsvinkler og hjemmelsgrunnlag.

5.2 Klarlegging av nettotapet. Fradrag for offentlige ytelser

Ektefellene [REDACTED] må begrense tapet ved å *uttømme de offentlige ytelsene*.

For det første må man vurdere hvorvidt [REDACTED] kan få sitt hjelpebehov dekket gjennom offentlige ytelser, jf. *Psykolog* (Rt. 2003 s. 1538, avsnitt 44) om at skadelidte «har en generell plikt til å begrense sitt tap. Det følger av dette at han, så langt mulig, benytter offentlige ... helsetilbud». Sentrale velferdstjenester er offentlig tilskudd til ombygging av bolig.²²

²² Det bør (re)vurderes om [REDACTED] også har krav på velferdsytelser som eksempelvis (økt) omsorgslønn.

Skadelidte har primær oppgaven med å søke om offentlige ytelser.²³ Det bemerkes likevel at tapsbegrensningstanken også har en side mot skadevolder, som kan bistå skadelidte i søknadsomgangen. Dette innebærer at Sparebank 1 Forsikring kan bistå [redacted] i søknadsprosessen, med sikte på å få klarlagt og uttømt det offentlige velferdstilbudet.²⁴

For den videre drøftelsen forutsettes ivaretagelsen av denne innretningsplikten oppfylt.

5.3 Hjemmelsspørsmålet. Grensen mellom skl § 3-1 (1) og 3-1 (2), 2p

Først tas det stilling til om boligutgiftene utgjør et hjemmearbeidstap. Løsningen beror på en tolkning av skl § 3-1 (2), 2p. Bestemmelsens virkeområde må presiseres. Det er en grense mot det som erstattes dom en merutgift etter skl § 3-1 (1). Ettersom det i [redacted] saken skal foretas en individuell erstatningsutmåling, er grensedragningen uten betydning; evnetapet er uansett erstatningsmessig, jf. foran.

Problemstillingen er om [redacted] omsorgsarbeid kan anses som "arbeid i heimen". Høyesterett har trukket opp retningslinjer. Utgangspunktet er at omsorgsarbeid anses som en del av det tradisjonelle arbeidet i hjemmet. I [redacted] saken står man imidlertid overfor et tilfelle hvor omsorgsarbeidet går utover det normale. Det har sammenheng med at skadelidte har påtatt seg rollen som "ektepleier" av sin kone, som har varige og betydelige funksjonsbegrensninger. Det at omsorgsarbeidet er mer omfattende enn det normale, er ikke til hinder for at det omfattes av hjemmearbeidsregelen. Synspunktet illustreres (til en viss grad) av *Bastrup* (Rt. 1998 s. 639). Ved utmålingen av hjemmearbeidskomponenten, ble det vektlagt at avdødes sønn var omsorgskrevende. Tilsvarende rettssyn legges til grunn i *Lerdal* (Rt. 1951 s. 687), hvor sønnen var 100 % invalid. Selv om dommene direkte omhandler forsørgertapserstatning etter skl § 3-4, gir de retningslinjer for tolkningen av skl § 3-1 (2), 2p. Det at [redacted] har omfattende omsorgsoppgaver, utelukker ikke anvendelse av skl § 3-1 (2), 2p.

Det som derimot kan tilsi at man er utenfor bestemmelsens virkeområde, er *arten* av [redacted] omsorgsarbeid. Det må trekkes en grense mot skl § 3-1 (1), som omhandler

²³ Kjelland "Bråtane-dommen i Rt. 2002 s. 1436 – erstatning til dekning av pleie- og omsorgsutgifter" Tidsskrift for Erstatningsrett 2004 s. 34, under henvisning til *Bråtane* (Rt. 2002 s. 1436) s. 1448.

²⁴ Kjelland "Bråtane-dommen i Rt. 2002 s. 1436 – erstatning til dekning av pleie- og omsorgsutgifter" Tidsskrift for Erstatningsrett 2004 s. 18-20, se *Bråtane* (Rt. 2002 s. 1436) s. 1448.

merutgifter. I *Martinsen* (Rt. 1998 s. 1916) antydes hvordan grensen mellom tapspostene skal trekkes. Høyesterett uttaler at

”visse utgifter ved arbeid i heimen kan tenkes å ha *så nær tilknytning til personlig hjelp, pleie og tilsyn* at det kan være grunnlag for å la utgiften gå inn under § 3-1 første ledd.”

Slik også Lødrup, som hevder at

”[p]ersonlig stell, pleie og tilsyn m.v. anses ... ikke som arbeid i hjemmet. Merutgifter her som typisk leiet hjelp, erstattes således som utgift etter første ledd.”²⁵

Ved at [redacted] omsorgsarbeid som ”ektepleier” består i hjelp, pleie og tilsyn, er det riktig å vurdere erstatningsspørsmålet etter skl § 3-1 (1), ikke etter skl § 3-1 (2), 2p.²⁶

5.4 Nærmere om skl § 3-1 (1). Vurdering av hvorvidt boligutgiftene er ”nødvendige og rimelige” – erstatningsvernets grenser

Spørsmålet etter dette er om boligutgiftene er erstatningsvernet etter skl § 3-1 (1), det vil si som en *merutgift*.

Det kan spørres om tapet er oppstått på [redacted] hånd og/eller på [redacted] hånd. Kravet er fremmet som et direkte krav basert på at [redacted] selv ikke kan forestå omsorgsoppgavene, dersom han ikke får bygd om (og dekket) boligtilpasningen. Et utgangspunkt er å betrakte familien som *en enhet*.²⁷

Hovedregelen er at skadelidte [redacted] skal stilles økonomisk som om skaden ikke hadde skjedd, jf. prinsippet om full erstatning. Dette tilsier at boligutgiftene er erstatningsberettiget. Løsningen støttes av at tapt omsorgsevne er erstatningsvernet etter skl § 3-1 (2), 2p, og at det er glidende overganger mot det omsorgsarbeidet som må kreves erstattet som en merutgift etter skl § 3-1 (1). Hensynet om å unngå skarpe overganger mellom skl § 3-1 (1) og (2) tilsier derfor at [redacted] omsorgsarbeid nyter

²⁵ Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 486. Slik også Nygaard: Skade og ansvar s. 94.

²⁶ Grensedragningen er sentral hvor skaden er en yrkesskade, jf. *Martinsen* (Rt. 1998 s. 1916). Slik også Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 486. I denne saken er sontringen av mindre betydning, men kan tenkes å innvirke på hvor man skal gjøre fradrag for ulike offentlige ytelser. Spørsmålet om kompensasjonsrelevans er utdypet i Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern s. 63-66.

²⁷ I samme retning Lødrup: Lærebok i erstatningsrett s. 478.

erstatningsvern. Synspunktet støttes av formålsbetraktninger, idet løsningen kan bidra til å realisere lovformålet om å styrke hjemmearbeidernes erstatningsvern.²⁸ Rettssynet underbygges til en viss grad også av at omsorgsoppgavene er relatert til oppfyllelse av gjensidig forsørgelsesplikt, jf. ekteskapsloven § 38.

Synspunktene gjenspeiles i rettspraksis. *Lerdal* (Rt. 1951 s. 687) er illustrerende. Saken omhandler blant annet hjemmearbeid i form av omfattende omsorgsarbeid. Synspunktene om erstatningsvern fremkommer, om enn noe implisitt, på følgende måte:

”Sønnen Anders ... er 100 pst. invalid etter poliomyelitt, ... Alt pass og stell av sønnen faller nå på faren, og dette går ut over farens arbeid, da han ikke kan være borte fra sønnen mer enn et par timer om gangen. ... Skulle han kunne fortsette sitt inntektsgivende arbeid som kunstmaler i samme omfang som tidligere, måtte han leie hjelp til å stelle huset og sønnen.” (s. 690)

I samme retning underrettspraksis som *Jørgensen* (RG 1984 s. 800). Retten vektla at

”avdøde [har] utført en betydelig innsats i hjemmet med å pleie sønnen Hans. Sønnen har en medfødt hjerneskade. Han kan ikke snakke, må ha hjelp til å kle på seg osv. Tross dette har han kunnet bo hjemme fordi foreldrene i fellesskap har ført tilsyn med ham døgnet rundt. Dette arbeidet har fru Jørgensen nå måttet utføre alene. Retten ser det slik at denne innsatsen har vært betydelig, og berettiget til erstatning, ...” (s. 805-806)

En viss støtte kan kanskje også finnes i *Dubielzyk* (RG 2001 s. 1498). Her fikk skadelidte erstattet utgiftene ved å måtte avstå boligen i forbindelse med skilsmissem. Bakgrunnen var å unngå at ektefellen og barna flyttet til en rimeligere bolig i en annen kommune. Ved å erstatte disse boligutgiftene kunne skadelidte opprettholde kontakten med barna. Dommen har likhetstrekk med denne saken, ved at også boligutgifter er knyttet til å opprettholde nærvær med familien. Omkostningene til installasjon av heis hos [redacted], kan ikke sies å stå i noe fjernere forhold til ansvarshendelsen enn Dubielzyks boligutgifter, snarere tvert i mot. Dubielzykdommen løser ikke spørsmålet, men er et argument for å innrømme [redacted] erstatning for omkostningene ved boligtilpasningen.

Endelig nevnes at juridisk teori synes å forefekte utgangspunktet om erstatningsvern.²⁹ Blant annet hevder Strøm Bull at “[t]ilsynet med og pleie av andre som bor i huset, ... må anses som arbeid i hjemmet”.³⁰

²⁸ Jf. Kjelland: Hjemmearbeideres erstatningsrettslige vern s. 53-54, jf. s. 29 f.

²⁹ Jf. bl.a. Strøm Bull ”Hjemmearbeidets erstatningsrettslige stilling”, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1982 s. 903-939, især s. 915. Se også Kjønsstad ”Verdsetting av tapt arbeidsevne, særlig til å utføre husarbeid”, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1984 s. 335-371, se især s. 354-356.

³⁰ Strøm Bull ”Hjemmearbeidets erstatningsrettslige stilling”, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1982 s. 903-939, s. 912.

Fra dette utgangspunktet kan det tenkes *begrensninger*. Problemstillingen er om ombyggingskostnadene kan anses som "nødvendige og rimelige". Avgrensningskriteriet er sammensatt og inneholder en rekke ulikartete kriterier. Et sentralt vurderingstema er hvorvidt merutgiften (tapet) står i *kvalifisert årsakssammenheng* med ansvarshendelsen. For at en merutgift skal være "nødvendig og rimelig" må det være

"nødvendig faktisk årsakssammenheng mellom skaden og den påståtte framtidige utgiftspost, og ... rimeleg årsakssammenheng."³¹

Ved vurderingen må det videre tas hensyn til *påregneligheten* av skaden/tapet. Det må foretas blant annet en konkret frekvensvurdering, jf. blant annet *Rossnes* (Rt. 1997 s. 1). Ut fra det opplyste står man i [redacted] saken overfor et tilfelle uten spesielt nær sammenheng mellom ansvarshendelsen (trafikkulykken) og realskaden/tapet i form av boligutgifter. Selv om skadevolder i utgangspunktet har risikoen for skadelidtes særlige mottakelighet, har prinsippet en grense. I gresnedragningen er (statistiske) påregnelighetsvurderinger ett av flere momenter. Et umiddelbart inntrykk er at dette argumentet kan tilsi begrensninger i erstatningsvernets utstrekning.

Etter en samlet vurdering er vi - under tvil - kommet til at *boligutgiftene er erstatningsmessig med kr 100 000, men med fradrag for eventuelle (sannsynlige) offentlige ytelser* som beskrevet i punkt 5.2. I vurderingen har vi særlig vektlagt at merutgiftene fremstår som nødvendige, idet [redacted] foretok boligtilpasningen meget kort tid etter trafikkulykken. På denne måten kunne han snarlig gjenopprette arbeidet med å pleie hustruen som tidligere, jf. de innledende dommene (punkt 5.1).

---

³¹ Nygaard "Skadebot for utgifter. Rottdommen i Rt. 1999 s. 1967", Lov og Rett 2000 s. 429-442.

6 En presisering

Av advokat Skeies brev side 2 under posten Hjemmehjelp, fremgår det at partene er enige om at denne dekkes med kr. 18000 årlig. Her er imidlertid bare tatt, så vidt kan se, datterens arbeid i hjemmet. Selv om vi er kommet at flere av de postene vi har drøftet faller inne under dette begrepet, synes de ikke å være tatt med ved fastsettelsen av de kr. 18000, idet vi legger til grunn at de ikke er omfattet av hennes innsats.

Med vennlig hilsen

Peter Lødrup

Morten Kjelland

Oslo, 18. januar 2005